

Posudek vedoucího bakalářské práce Michala Fučíka:

Bogomilské hnutí prizmatem historických románů Emilijana Staneva – mezi teologií, historickou (re)konstrukcí a literární fikcí. KJBS FF UK, 2023, 61 s.

Cílem bakalářské práce Michala Fučíka bylo poznat specifickou bulharskou herezi – bogomilství – nejen jako jev historický, jak bývá nejčastěji uchopováno, nýbrž je rovněž nahlédnout ve světle bohosloví (autor má k takovému přístupu i potřebné vzdělání, neboť již dříve studoval husitskou teologii a religionistiku) a zejména pak prizmatem trojice filozofujících próz v českém prostředí poměrně překládaného Emilijana Staneva (1907–1979): románů *Legenda za Sibin, preslavskija knjaz* (časopisecky 1967, knižně 1968; česky *Legenda o Sibinovi*, 1977, přel. Ludmila Kroužilová) a *Antichrist* (1970; česky *Ancikrist*, 1976, přel. Hana Reinerová) a novely *Tichik i Nazarij* (Tichik a Nazarij, 1977), která doposud do češtiny přeložena nebyla.

V 1 Úvodu (s. 7–9) je, jak bývá dobrým zvykem, podrobněji nastíněn hlavní záměr předkládané práce: „Bulhaři považují bogomilství za ‚národní herezi‘ a nezávisle na tom, co o ní smýšlejí, zůstává důležitou součástí jejich vlastní identity. [...] K tématu lze přistupovat z různých úhlů pohledu: z čistě historického a zkoumat textové prameny, z teologického a studovat danou věrouku, nebo jako obsah nějakého literárního díla. Svou bakalářskou práci se pokusím pojmut synkreticky [...]. Obsahem této práce je rozbor trojice próz Emilijana Staneva, které jsou spolu propojeny jak tematicky – odehrávají se na pozadí existence bogomilství v Bulharsku, tak přístupem [...]. Cílem práce by mělo být srovnání autorské [tj. Stanevovy] literární interpretace [bogomilství] s obecně přijímaným, vědecky ukotveným nábožensko-historickým obrazem. Zjistit, jak na bogomilství nahlíží sám autor a co podle něj vypovídá o bulharském duchu.“ (s. 7)

Sám M. Fučík si je (správně) vědom toho, že na bogomilství bylo pohlíženo s negativní etiketou kacířství proto, že ideové podloží hnutí známe pouze zprostředkovaně na základě negativních reflexí jeho vnější podoby a polemik, jak se uchovaly v dobové náboženské spisbě vytvářené výlučně křesťanskými teology (jednak ještě před schizmatem, jako je zejména Kozmova *Řeč proti bogomilům*, jednak po něm, jako v případě *Synodiku cara Borila* z počátku 13. století), a tudíž z pozice oficiální (bulharské) církve: „Bogomilství konkrétně vnímám jako (primárně náboženské) hnutí, v jehož jádru je sice zjevná dualistická doktrína, ale zároveň silně (byť selektivně) čerpá z novozákonní tradice. Sami sebe chápali jako opravdové křesťany, a naopak bulharské a byzantské duchovenstvo v jejich očích sešlo z původní cesty křesťanských ideálů. Jsem si vědom, že dějiny (včetně těch duchovních) píšou vítězové, a chci pouze zmínit, že k historickému dědictví patří i terminologie, která může mít spornou výpovědní hodnotu.“ (s. 9)

Bakalářská práce je logicky a přehledně členěna. Po úvodních poznámkách následuje exkurs do bulharského středověku 2 *Bogomilství jako historický fenomén* (s. 10–19), v němž M. Fučík sleduje vývojovou linii náboženského hnutí od vystoupení popa Bogomila (10. století během vlády cara Petra I. [927–969]) po pád Druhého bulharského carství koncem 14. století. Výklad je dobře formulován, je plynulý a není přesycen zbytečnou faktografičností.

Další tři kapitoly detailně analyzují kompozici jednotlivých próz od 3 *Legendy o Sibinovi* (s. 20–27), přes 4 *Tichika a Nazarije* (s. 28–34) až po 5 *Ancikrista* (s. 35–46). Za velmi přínosný pokládám fakt, že M. Fučík vychází ze Stanevových deníkových záznamů a rozhovorů, čímž zvýznamňuje Stanevovu pozici coby interpreta bogomilství; navíc tyto ego-dokumenty nejsou v českém prostředí příliš známy ani badatelsky vytěženy. Zcela nová pro české akademické prostředí je interpretace dotyčné Stanevovy pozdní novely.

V závěrečné části 6 *Fenomén bogomilství různými prizmaty* (s. 47–55) jsou shrnuty získané poznatky s důrazem na literární obraz bogomilství ve Stanevově díle. Zde autor kvalifikační práce tvůrčím způsobem využil vynikající, zcela aktuální monografie polské literární vědkyně Grażyny Szwat-Gyłybowé *Haeresis bulgarica w bułgarskiej świadomości kulturowej XIX i XX wieku* (2005), resp. jejího anglického překladu z roku 2017, z níž mohl načerpat nejnovější metodologii a seznámit se se současným stavem bádání o bogomilství v umělecké literatuře.

Trest' výkladu interpretujícího tři Stanevova díla tematizující bogomilství je podána v jasné a hutně formulovaném *Závěru* (s. 56–58), jenž odráží jednak Fučíkovo vnitřní (čtenářské) zaujetí, jednak naznačuje, že v bakalářské práci nastíněný výzkum má potenciál být východiskem k dalšímu bádání: „[...] Stanevovy filozoficko-náboženské prózy jsou mnohvrstevnaté, protkané intertextovými i biografickými souvislostmi, takže jejich výklad nesnese jediný úhel pohledu, a nedají se vyčerpat v rozsahu bakalářské práce. Jejich čtení je neustálá meditace nad složitými otázkami lidského bytí a světa pozemského, duchovního, dávno zaniklého i současného.“ (s. 58)

Připomínky:

Větší péče mohla být věnována zejména interpunkci (občas chybějí čárky v souvětích, v přístavcích a před odporovacími spojkami, např. před *nýbrž*), jinak je práce psána vcelku slušným pravopisem (prohřešky proti němu jsou ojedinělé, např. na s. 33 „jak se členily jejich následovnicí“; s. 42 „klamou sebe sami“) i slohem; výjimečně se objevují chyby způsobené nepozorností (např. na s. 36 „próz, které se budeme podrobně věnovat“; na s. 55 chybná transliterace cyrilského ъ jako „a“ – „kam“ místo „kām“).

s. 20 – *Primamlivi bljasāci* autor překládá (stejně jako I. Dorovský ve *Slovníku balkánských literatur* z roku 2001, s. 553) jako „Přitažlivé záře“, snad by však bylo vhodnější bulharské adj. překládat jako Vábivé/Svůdné a pl. „záře“ nahradit spojením záblesky záře/zákmity světla.

s. 24 – u věty „Ačkoliv má na první pohled podobu autentického gnostického mýtu (možná by se dala nazvat uměleckým pseudobogomilským apokryfem), jde o ryzí fabuli.“ má autor patrně na mysli fabulaci.

s. 47 – Vazovův *Svetoslav Terter* je román, nikoliv novela; próza *Ivan Aleksandār* má rozsah asi 90 stran, pro novelu zcela standardní, její charakterizace jakožto „povídky (či krátké novely)“ je tedy poněkud zavádějící, avšak je třeba si uvědomit problematičnost vhodného českého ekvivalentu bulharského žánru označovaného jako „povest“ (tak text nazývá sám Vazov).

Při obhajobě by mohl M. Fučík nastínit, jakou roli ve Stanevově díle plní topos bývalého sídelního města bulharské říše, a přihlédnout i k autorovým ostatním velikotrnovským prózám (Kradecāt na praskovi, 1948, česky *Zloděj broskví* [Přel. Zdeněk a Věra Urbanovi. Praha 1960]; Tärnovska carica, 1973, slovensky *Trnovská princezna* [in: *Zlodej broskýň*. Prel. Ján Koška. Bratislava 1974]).

Uplatněno by mohlo být i obecnější genologické hledisko – jak Stanev vystavěl své „bogomilské“ romány v konfrontaci s autorovou další románovou tvorbou? Nabízí se otázka nietzscheánství, ohledně postav stojí za pozornost utváření jeho silných individualistických osamocenců (tady by se dalo srovnávat zejména s Ivanem Kondarevem z jeho stejnojmenného románu z let 1958–1964, do slovenštiny přeloženého *Výbuch* [1980, 2 sv., přel. Mária Topol'ská]). Kondarev je postava-idea, jež připomíná filozofující démonické figury Dostojevského, je taktikem a stratémem revoluce, chladným teoretikem, tvrdým a neústupným, chvílemi až odlidštěným, nietzscheánsky povýšen(eck)ým, fanatickým. Právě projevy fanatismu a amorální postoj mimo dobro a zlo (svým způsobem též posedlost ideologií) spojuje Kondareva zejména s Enjem-Teofilem z *Ancikrista* (srov. otázku, kterou M. Fučík pokládá na s. 44: „Kdy se vlastně z Enja stal Ancikrist? Když se v něm usídlil Satan, zavrhl Boha a stal se

hříšníkem, nebo prostě svou vzpourou proti morálním konvencím a tím, že uvěřil, že o dobru a zlu rozhoduje pouze on sám?"). Do zajímavého kontextu v tomto ohledu vstupuje Stanevův *Tichik i Nazarij*: V čem tkví jeho „novelovost“? Jak v poměru k této pozdní próze stojí další Stanevovy novely (*Za tichého večera* [in: *Bulharsko v povídce*. Přel. Zdenka Hanzová. Praha 1950], *Zloděj broskví*, *Černouška* [Přel. Zdeněk a Věra Urbanovi. Praha 1964], *Trnovská princezna*)? Jiřina Táborská (ve studii *Novela*, in: *Příspěvky k morfologii a sémantice literárněvědných termínů*, Praha 1974, s. 185–211) spatřuje hlavní rys novely v neobyčejnosti fabule (novela nelíčí typické, banální příběhy), dějovém spádu, soustředěnosti na jeden centrální konflikt (situaci, ústřední postavu či dvojici), dramatické stavbě, relativní hotovosti charakterů a překvapující pointovanosti, pro jiné badatele je však novela spíše komorním románem, přičemž právě novela a román představují novodobé prozaické útvary (oproti povídce a „povesti“, navazujících na starší epickou tradici); zde je nutno dodat (srov. též výše v souvislosti s žánrovým určením prózy *Ivan Aleksandăr*), že bulharskou situaci komplikuje právě užívání termínu (pod ruským vlivem) *povest* (např. pro obrozenské texty) – vedle *novela* (pro texty 20. století). Jak by tedy bylo možno charakterizovat novelovost u Staneva v poetologické rovině?

Ohledně ohlasů na Stanevovo dílo v českém (a také slovenském) prostředí (autor vysoce oceňuje zejména doslov Petra Dinekova *Od legendy k pravdě* v českém vydání *Legendy o Sibinovi*; cituje i esej Z. Urbana *Tvůrčí cesta Emilijana Staneva*. *Tvorba* [36], 1977, č. 7, 16. 2., s. 14) by stálo za úvahu podrobit analýze několik dalších odborných textů, které přehledně shromáždila a stručně okomentovala (kromě doslovu G. Válčeva, který ušel její pozornosti) Barbora Kramářová ve své bakalářské práci *Novelistika Emilijana Staneva (s ohledem na českou recepci jeho díla)* (FF UK, Praha 2013, s. 53–58). Zejména jde o tyto texty:

Koška Ján:

Novely Emiliana Staneva. In: Stanev, Emilian: *Zloděj broskvůň*. Bratislava: Smena, 1974, s. 189–193.

Ludia v čase, čas v ľud'och. In: Stanev, Emilian. *Výbuch II*. Bratislava: Slovenský spisovateľ, 1980, s. 506–512.

Urban, Zdeněk:

Hovoříme s překladateli bulharské literatury. *Bulharsko ve výstavbě* 9, 1960, č. 7–8, s. 8.

Nad dílem Emilijana Staneva. In: Stanev, Emilijan: *Zloděj broskví*. Praha: Československý spisovatel, 1960, s. 67–70.

Povídka a novela v popředí. *Literární noviny* 11, 1962, č. 9, s. 9.

Za Emilijanem Stanevem. *Tvorba* [38], 1979, č. 15, 11. 4., s. 2.

V[á]lčev, Georgi:

Emilian Stanev a cesty modernej bulharskej prózy. In: Stanev, Emilian: *Lesnou stopou*. Bratislava: Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, 1961, s. 283–294.

Kvalifikační text Michala Fučíka nejen že **splňuje standardní požadavky** kladené na bakalářské práce, nýbrž je i přesahuje svou erudovaností, promyšleností a vyzrálostí, snahou analyzovat texty z různých aspektů a s reflektováním poměrně rozsáhlé odborné literatury, přičemž autor dokáže prostudované práce funkčně propojovat s vlastním pojetím tématu, aniž by sklouzával k pouhému samoučelnému (začátečnickému) referování či „převypravování“. Proto **doporučuji** bakalářskou práci *Bogomilské hnutí prizmatem historických románů Emilijana Staneva – mezi teologií, historickou (re)konstrukcí a literární fikcí* k obhajobě a navrhuji ji hodnotit známkou **výborně**.

V Praze dne 19. srpna 2023

PhDr. Marcel Černý, Ph.D.,
vedoucí práce